

رهن دین

(مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و مصر)

تالیف:

نیر پورآقا

کارشناس ارشد حقوق خصوصی

انتشارات آثار فکر

تهران - ۱۳۹۶

شایبک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۹۲-۸۷-۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۶۰۶۵۳۳
عنوان و نام پدیدآور	: رهن دین (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و مصر) / تالیف نیر پورآقا.
مشخصات نشر	: تهران: آثار فکر ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ص.
موضوع	: Comparative law حقوق تطبیقی
موضوع	: رهن -- ایران Mortgages -- Iran
موضوع	: رهن -- مصر Mortgages -- Egypt
موضوع	: رهن (فقه) Mortgages (Islamic law)
رده بندی دیویی	: ۲/۳۴۰
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵۵۵۹K ۹ر۹پ/
سرشناسه	: پورآقا، نیر، ۱۳۶۸-
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲

رهن دین (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و مصر)

تالیف: نیر پورآقا

ناشر: انتشارات آثار فکر

ویراستار علمی: مصطفی صادقی نژاد پاریزی

صفحه آرا: منیرالسادات حسینی

چاپ: اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۹۲-۸۷-۱

قیمت ۱۴۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه:..... ۱۵

بخش اول: مفاهیم، تاریخچه، ویژگی‌ها و مبانی عقد رهن

فصل اول: مفاهیم.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار اول: مفهوم عقد رهن.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث اول: مفهوم لغوی رهن.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: مفهوم اصطلاحی رهن.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار دوم: مفهوم دین.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث اول: مفهوم لغوی دین.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: مفهوم اصطلاحی دین.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار سوم: مفهوم قبض.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث اول: مفهوم لغوی قبض.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: مفهوم اصطلاحی قبض.....	Error! Bookmark not defined.
فصل دوم: پیشینه و سیر تاریخی رهن.....	Error! Bookmark not defined.
فصل سوم: انواع وثایق و ویژگی‌های رهن.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار اول: انواع وثائق.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث اول: وثایق عمومی.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: وثایق شخصی.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث سوم: وثایق عینی.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار دوم: خصوصیات عقد رهن.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث اول: تبعی بودن.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: عینی بودن رهن.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث سوم: جایز بودن رهن از جانب مرتهن و لزوم آن از طرف راهن.....	Error! Bookmark not defined.
فصل چهارم: مبانی و مقتضای عقد رهن.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار اول: مبانی عقد رهن.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث اول: استنادات قرآنی.....	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: استنادات روایی.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار دوم: مقتضای ذات عقد رهن.....	Error! Bookmark not defined.

بخش دوم: ترهین دین در اندیشه فقهی و حقوقی و قوانین ایران

فصل اول: رهن دین در اقوال فقها و حقوقدانان.....	Error! Bookmark not defined.
---	------------------------------

Error! Bookmark not defined. گفتار اول: رهن دین در اقوال و اندیشه حقوقدانان

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: فائیلین به بطلان

Error! Bookmark not defined. قسمت اول: عینی بودن رهن

Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: متزلزل بودن طلب مورد وثیقه

Error! Bookmark not defined. قسمت سوم: اجماع

Error! Bookmark not defined. قسمت چهارم: نص صریح قرآن

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: فائیلین به صحت

Error! Bookmark not defined. قسمت اول: تفسیر صحیح قبض بر اساس سوابق آن

Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: تفسیر صحیح قرآن

Error! Bookmark not defined. قسمت سوم: عدم وجود اجماع

Error! Bookmark not defined. قسمت چهارم: اعتماد به وصول طلب

Error! Bookmark not defined. قسمت پنجم: قبض دین در هبه دین

Error! Bookmark not defined. قسمت ششم: تفسیر منطقی مواد قانونی با تکیه بر نیازهای روز

Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: رهن دین در اقوال فقهاء

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: نظریه بطلان و ادله آن

Error! Bookmark not defined. قسمت اول: نظریه بطلان

Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: ادله نظریه بطلان

Error! Bookmark not defined. بند اول: ادله مربوط به نفس عقد

Error! Bookmark not defined. الف: عدم امکان قبض

Error! Bookmark not defined. ب: عدم تحقق قبض

Error! Bookmark not defined. بند دوم: فقدان اطمینان در وصول حق مرتهن

Error! Bookmark not defined. بند سوم: ادله فقهی و اصولی

Error! Bookmark not defined. الف: اجماع

Error! Bookmark not defined. ب: اصل عدم

Error! Bookmark not defined. ج: آیات قرآن

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: نظریه صحت و ادله آن

Error! Bookmark not defined. قسمت اول: نظریه صحت

Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: ادله نظریه صحت

Error! Bookmark not defined. بند اول: نقش قبض در رهن

Error! Bookmark not defined. الف: عدم لزوم قبض در رهن

Error! Bookmark not defined. ب: قبض شرط لزوم رهن

Error! Bookmark not defined. بند دوم: مقایسه رهن با هبه دین

Error! Bookmark not defined. بند سوم: رهن دین نزد مرتهنی که مدیون دین رهینه نزد خود است

Error! Bookmark not defined. بند چهارم: اطمینان در وصول حق در مورد افراد مدیون حتمی الوصول

Error! Bookmark not defined. بند پنجم: فقدان اجماع و عمومیت ادله وفای به عقد

Error! Bookmark not defined. فصل دوم: رهن دین در قانون مدنی

Error! Bookmark not defined. گفتار اول: لزوم قبض مال مرهون

Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: عین معین بودن مال مرهون

Error! Bookmark not defined. فصل سوم: رهن دین در قوانین بانکی ایران

Error! Bookmark not defined. گفتار اول: شیوه‌های دریافت تسهیلات از طریق مطالبات

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: استفاده از طریق خرید دین

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: استفاده از قرارداد عاملیت

Error! Bookmark not defined. مبحث سوم: استفاده از قرارداد محاسبه

Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: دستورالعمل‌ها و مصوبات بانکی

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: دستورالعمل‌های بانکی

Error! Bookmark not defined. قسمت اول: دستورالعمل اجرایی معاملات و تسهیلات اعتباری

Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: دستورالعمل نحوه اعطای تسهیلات ویژه به طرح‌های اختراعی و ابتکاری

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: آئین نامه‌های بانکی

Error! Bookmark not defined. قسمت اول: آئین نامه صدور ضمانت نامه و اعطای تسهیلات ارزی

Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: آئین نامه اجرایی عملیات پولی و بانکی

Error! Bookmark not defined. قسمت سوم: آیین نامه صدور ضمانت نامه‌ها و ظهرنویسی از طرف بانک‌ها

Error! Bookmark not defined. گفتار سوم: قوانین خاص بانکی

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: ماده واحده قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌ها

Error! Bookmark not defined. فصل چهارم: مقررات مقرر در قوانین معادن و تجارت

Error! Bookmark not defined. گفتار اول: توثیق پروانه‌ی بهره برداری در قانون معادن

Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: توثیق در حقوق تجارت

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: توثیق اسناد براتی

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: برگ وثیقه انبارهای عمومی

Error! Bookmark not defined. مبحث سوم: توثیق سهام

Error! Bookmark not defined. مبحث چهارم: توثیق ضمانت نامه بانکی

Error! Bookmark not defined. گفتار سوم: سایر نهادهای توثیق اموال اعتباری

بخش سوم: ترهین دین در قوانین و مقررات مصر

Error! Bookmark not defined. فصل اول: وثایق دین

Error! Bookmark not defined. گفتار اول: وثایق عام (تمام اموال)

Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: وثایق خاص
Error! Bookmark not defined. مبحث اول: وثیقه شخصی
Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: وثیقه عینی
Error! Bookmark not defined. قسمت اول: تبیین وثیقه عینی
Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: انواع وثیقه عینی
Error! Bookmark not defined. بند اول: حقوق امتیاز
Error! Bookmark not defined. بند دوم: حق اختصاص
Error! Bookmark not defined. بند سوم: رهن رسمی
Error! Bookmark not defined. الف: تبیین رهن رسمی
Error! Bookmark not defined. ب: خصوصیات رهن رسمی
Error! Bookmark not defined. ۱- حق عینی بر مال غیرمنقول
Error! Bookmark not defined. ۲- حق تبعی
Error! Bookmark not defined. ۳- حق غیرقابل تجزیه
Error! Bookmark not defined. بند چهارم: رهن حیازی (رهن مقبوض)
Error! Bookmark not defined. الف: تبیین رهن حیازی
Error! Bookmark not defined. ب: خصوصیات رهن حیازی
Error! Bookmark not defined. ج: نقش قبض در رهن حیازی
Error! Bookmark not defined. د: انواع رهن حیازی
Error! Bookmark not defined. فصل دوم: رهن دین
Error! Bookmark not defined. گفتار اول: رهن دین نسبت به مدیون
Error! Bookmark not defined. مبحث اول: نفوذ رهن دین نسبت به مدیون
Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: ایرادات قابل استناد از ناحیه مدیون
Error! Bookmark not defined. قسمت اول: ایرادات نسبت به حق مضمون به
Error! Bookmark not defined. قسمت دوم: ایرادات نسبت به دین مرهون
Error! Bookmark not defined. بند اول: حال شدن دین مرهون قبض از سررسید دین مضمون به
Error! Bookmark not defined. بند دوم: حال شدن دین مرهون همزمان یا بعد از سررسید دین مضمون به
Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: نفوذ رهن دین نسبت به ثالث
Error! Bookmark not defined. فصل سوم: رهن اسناد اذنی و اسمی
Error! Bookmark not defined. فصل چهارم: وثیقه اسناد تجاری در حقوق تجارت
Error! Bookmark not defined. نتیجه گیری و ارائه بسته پیشنهادی
Error! Bookmark not defined. الف- نتیجه گیری
Error! Bookmark not defined. ب- بسته پیشنهادی
Error! Bookmark not defined. منابع و مأخذ

علائم اختصاری

جلد: ج

رجوع کنید به: ر.ک

صفحات: صص

صفحه: ص

قانون اجرای احکام مدنی: ق.ا.ا.م

قانون اساسی: ق.ا

قانون تجارت: ق.ت

قانون مدنی: ق.م

قانون مدنی فرانسه: ق.م.ف

قانون مدنی مصر: ق.م.م

لایحه اصلاح قانون تجارت: ل.ا.ق.ت

میلادی: م

هجری شمسی: ه.ش

هجری قمری: ه.ق

سپاسگزاری

از استادان محترم؛ آقایان دکتر ابراهیمی ترکمان و دکتر موحدی ساوجی که زحمت راهنمایی در نگارش این کتاب و بازخوانی آن را بر عهده داشتند، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

از استاد محترم؛ جناب آقای دکتر مصطفی صادقی نژاد پاریزی که بنده را در ویراستاری، چاپ و انتشار این نوشتار یاری نمودند، کمال امتنان و سپاسگزاری را دارم.

تقدیم به

ماحصل آموخته هایم را تقدیم می کنم به:

به استوارترین تکیه گاهم، دستان پر مهر پدرم
به سبزترین نگاه زندگی ام، چشمان پر امید مادرم

مقدمه استاد ترکمان

بسم الله الرحمن الرحيم

نظر مشهور فقیهان امامیه درباره رهن دین آن است که رهن دین به دلیل قابل قبض نبودن مال مرهون و نیز عینیت نداشتن، باطل است. قانون مدنی نیز به تبعیت از این نظر مشهور در ماده ۷۷۴ مقرر داشته است که **"مال مرهون باید عین معین باشد و رهن دین و منفعت باطل است"**.

از سوی دیگر سیستم بانکی معتقد است که امکان رهن دین، وسیله مطمئن برای آسان‌سازی دادوستد های بین‌المللی است.

به عنوان مثال تاجر ایرانی با تاجری در ترکیه معامله‌ای انجام می‌دهد برای اطمینان از وصول مطالبات خود از تاجر خارجی، وثیقه‌ای مطالبه می‌کند. تاجر ترکیه‌ای نیز از تاجر دیگر ایرانی یا از سیستم بانکی طلب دارد، آیا می‌تواند این دین را وثیقه بازپرداخت دین خود به تاجر ایرانی قرار دهد؟ براساس قانون مدنی در کشورمان این امکان وجود ندارد. اما در بسیاری از کشورها این موضوع مورد پذیرش سیستم حقوقی آنان قرار گرفته است.

رهن اموال غیر مادی از جمله دیون و مطالبات در سیستم بانکی کشورمان روبه افزایش است و در عمل مورد پذیرش قرار گرفته است و در تبصره ماده ۴۷ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و اصلاح ماده ۱۱۳ قانون برنامه‌ی سوم توسعه، امکان توثیق ضمانت نامه بانکی، بیمه نامه و سایر اوراق بهادر از جمله سهام وجود دارد.

در کتاب پیش رو، سرکار خانم نیرپورا آقا که در دوره کارشناسی ارشد؛ راهنمایی پایان نامه او با عنوان **"رهن دین در حقوق ایران و مصر"** را بر عهده داشتیم کوشیده است تا تمام جوانب این موضوع را به صورت تطبیقی با حقوق مصر مورد بررسی قرار دهد. روشن است که در این مقایسه تمام تلاش خود را به کار گرفته است تا علیرغم کمبود منابع بتواند موضوع را بررسی دقیق کند و شاید این اقدام کمکی برای توسعه اندیشه حقوقی در کشورمان باشد. این تحقیق کامل نیست و نویسنده نیز ادعایی در کمال آن ندارد اما کوششی در خور تقدیر است تا در گردونه همه کوشش‌هایی که در این زمینه انجام می‌شود، نقشی مثبت را ایفاد کرده باشد

دکتر ابودر ابراهیمی ترکمان

استادیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات

بهمن ۱۳۹۵

مقدمه

ارزش یک تعهد بستگی به ضمانت‌های اجرایی آن، برای بستانکارانش دارد. روشن است طلبی که بدهکارش از اعتبار کمی برخوردار است، معادل طلبی که از حیث مقدار مساوی است، ولی بر عهده‌ی بدهکاری است که معتبرتر است، نمی‌باشد. بنابراین بستانکار همیشه درصدد است با تحصیل ضمانت‌های هرچه بیشتر، کمتر در معرض خطر عدم پرداخت طلب خویش قرار گیرد. از طرفی، این ضمانت‌ها برای خود بدهکار نیز حائز اهمیت می‌باشد. وی می‌کوشد تا به بستانکارش اطمینان کافی دهد که دین خویش را در موعد مقرر خواهد پرداخت و بدین وسیله وی را متقاعد به اعطای اعتبار و وام برای مدت معینی نماید؛ خصوصاً اگر مدت طولانی باشد. وثیقه دارایی مدیون، چندان قابل اعتماد نیست و می‌بایست بستانکار برای اطمینان یافتن از وصول طلب خویش متکی به وثیقه خاص باشد. این وثیقه ممکن است شخصی باشد؛ به نحوی که شخص ثالثی احضار مدیون یا پرداخت دین را تضمین می‌نماید و یا عینی باشد؛ با این شرح که مال معین و عینی برای وثیقه در اختیار دائن قرار گیرد. نوع اخیر، که در مقایسه با قسم اول وثائق اعتبار و رواج بیشتری دارد، در قالب عقد رهن در ماده ۷۷۱ قانون مدنی ایران پیش بینی شده است. یکی از تأسیسات نوظهور در کنار رهن عین، رهن دین می‌باشد؛ رهن دین (طلب) عقدی است که به موجب آن بدهکار طلبی را که از دیگری دارد وثیقه بدهی خود قرار می‌دهد تا چنانچه در موعد مقرر دینش را نپردازد، طلبکار بتواند طلب خود را از محل رهینه استیفا نماید. فقهای امامیه در باب شرایط صحت عقد رهن، به لزوم عینیت رهینه و نیز قبض آن اشاره نموده و بر این اساس، حکم به بطلان رهن دین داده‌اند. این همان حکمی است که در ماده ۷۷۴ قانون مدنی ایران مورد تصریح قرار گرفته است. از طرفی با توجه به اقتضانات عرصه‌ی بازرگانی و تجارت نوین، در برخی قوانین و مصوبات بانکی و تجاری و قوانین مربوط به معادن، در مورد مصادیقی که در زمره رهن دین می‌باشد رویه‌ای متفاوت از قانون مدنی ایران اتخاذ گردیده است. در حقوق مصر نیز در قانون مدنی و تجارت موادی به بحث ترهین دین و احکام و آثار آن اختصاص داده شده است. هدف از نگارش کتاب حاضر بررسی ترهین دین در نظام حقوقی ایران و حقوق مصر می‌باشد. اهمیت این موضوع کاربردی و به روز بودن آن و تناسب با نیازهای روز است. حال سؤالات اساسی که در این زمینه مطرح می‌گردد این است که با توجه به قوانین مارالذکر رویکرد و موضع نظام حقوقی ایران و مصر در زمینه ترهین دین چیست؟ آیا به لحاظ سابقه فقهی کماکان می‌توان در این

دو نظام حقوقی، حکم به لزوم عینیت رهنه و قبض آن نمود؟ به منظور پاسخ گویی به پرسش‌های مزبور لازم است بعد از آشنایی از مفاهیم، مبانی و تاریخچه عقد رهن در بخش اول، در بخش دوم رهن دین در نظام حقوقی ایران، مشتمل بر قانون مدنی، پیشینه فقهی و عقیده دکترین مورد بررسی قرار گرفته و علت و یا علل منع قانونگذار در این زمینه تبیین گردد. سپس به تحول موضوع رهن دین در حقوق بانکی و مصوبات فرعی و قوانین دیگر نظری افکنده تا موضع حقوق ایران در این زمینه کاملاً تبیین گردد. متعاقباً در بخش سوم به این موضوع در حقوق مدنی و تجارت نظام حقوقی مصر، که نوع اکمل حقوق دول عربی است، پرداخته شود و در نهایت جمع بندی نموده و بسته پیشنهادی خود را جهت اعتلای نظام حقوقی کشورمان ارائه نماییم.

